

**İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER PROGRAMININ VE
DERS KİTAPLARININ ULUSAL VE EVRENSEL
DEĞERLER YÖNÜNDEN İÇERİK
ÇÖZÜMLEMESİ**

İlke EVİN*

Osman KAFADAR**

Özet

Bu araştırmanın temel amacı, ilköğretim Sosyal Bilgiler Programı ile Sosyal Bilgiler ders kitaplarının, uzmanlar desteğiyle belirlenen, ulusal ve evrensel değer kategorileri açularından nasıl bir görünüm sergilediğini ortaya koymaktır.

Tarama modelinin kullanıldığı araştırmada verilerin toplanması için, ulusal ve evrensel değerleri belirten kelime ve ifadeleri saptamada kullanılan “gözlem formu” geliştirilmiştir. Veriler betimsel istatistik ve Chi-Square testi ile çözümlenmiştir. Araştırma bulgularına dayalı olarak, birinci kademe Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ulusal değerlere ağırlık verildiği, ulusal ve evrensel değer kategorilerinin kullanılma sıklığı bakımından kademeler arasında anlamlı farklılıklar olduğu, ilköğretim Sosyal Bilgiler programında, ders kitaplarına oranla, ulusal ve evrensel değer kategorilerinin daha dengeli dağılım gösterdiği sonuçlarına varılmıştır.

Anahtar sözcükler: Sosyal bilgiler, eğitim programı, ulusal ve evrensel değerler.

Abstract

The aim of this research is to analyze the contents of the coursebooks and the syllabus of the Social Studies in primary education in terms of the national and universal values determined by the help of the specialists to illustrate the relation of the syllabuses and coursebooks to these values.

The survey method was used and for data collection an observation form was developed. The descriptive statistics and Chi-square test were used to analyze the data. Based on the findings of this research, it can be stated that there is a significant difference regarding the frequency of the use of national and universal value categories between the primary level and middle level of education both in the curriculum and in the

---

Yazışma Adresi: * Arş. Gör. İlke Evin, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir. ** Yard. Doç. Dr. Osman Kafadar, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, 17100 Çanakkale.

textbooks. However, the study concluded national and universal value categories were more evenly distributed in the curriculum.

Key words: *Social studies, curriculum, national and universal values.*

Sosyal bir varlık olarak insan, "toplum içerisinde yaşamak ve içinde yaşadığı toplumun değerlerini, inançlarını, davranış biçimlerini dikkate almak zorundadır" (Doğan, 1993:13). Sosyal yaşama uyum, hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreç, bireyin hem sosyal bir varlık olabilmesini, hem de toplumun sürekliliğini sağlamaktadır. Sosyalleşme ile bireyler temel davranış yollarını öğrenmekte, belli idealler edinmekte ve toplumsal değerleri kazanmaktadırlar (Ozankaya,1986). Toplumsal kültürü oluşturan inançlar, fikirler ve normlar sisteminin her biri, birer değer olarak nitelendirilmektedir (Tural, 1992). Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerdendir (Fichter, 1994).Temelde sosyal değerler, tüm insanlığı ilgilendirmesi bakımından evrenselidir. Değerlerin evrensel niteliklerinin yanısıra, çeşitli toplumlar ve uluslar açısından algılanma durumlarına bağlı olarak ulusal değer olarak adlandırılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında evrensel değerleri tüm dünyayı ve insanlığı ilgilendiren değerler; ulusal değerleri ise belli uluslara ilişkin, o ulusun duygularını ifade eden değerler biçiminde ifade etmek mümkündür (Özlem, 1990; Yücel, 1993). Her ulusun sıkı sıkıya bağlı olduğu ve uğruna fedakârlıklara hazır bulunduğu, ulusları ulus yapan değerler evrensellikten çok, o ulusa ait özellikleri bildirdiğinden ulusal değerler olarak karşımıza çıkmaktadır (Balibar ve Wallerstein, 1993).

Eğitim, belli bir toplumun idealine yönelik değerler sistemini bireylere iletmede önemli rol oynamaktadır. Okul, sosyalleşmede, diğer bir anlatımla değer kazandırmada etkili bir aracı kurumdur (Ercan, 2001). İnal'a (1998) göre, "Her eğitim sisteminde öğrencilere ne tür değerlerin aktarılacağı, geniş ölçüde toplumsal ve politik alanda mücadelelerin seyrine göre belirlenmektedir."

İlköğretimde istenilen değer ve davranışların kazandırılması, ilköğretimin genel amaçları doğrultusunda belirlenmiş ders programları yoluyla gerçekleşmektedir. Ders kitapları ise, "eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda, öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan ve öğrenme hızlarına uygun çalışma olanağı sağlayan öğretim materyalleridir." (Toprak, 1993:6). Ders kitapları, derslerin ve derslerde kazandırılmak istenenlerin özü olarak nitelendirilmektedir. Ders kitaplarında, yetiştirilecek insan tipinin ölçüleri verilmekte ve öğrencilerin bu ölçüleri örnek almaları sağlanmaktadır (Hesapçıoğlu, 1998; Doğan,1993).

İlköğretimde öğrencilerin sosyal yaşama hazırlanmasında Sosyal Bilgiler dersinin önemli bir yeri vardır. Sosyal bilimler, araştırma, deney, buluş ve benzeri bilimsel etkinlikleri içermekte, insan, toplum ve onların değerleri, çevreleriyle olan ilişkileri ile ilgilenmekte; bu konudaki bilgiyi artırmaya ve genişletmeye çalışmaktadır. Sosyal Bilgiler ise, sosyal bilimler yöntemlerini, içeriğini ve bulgularını basit düzeyde ele almakta; bireyin toplumda yaşayış ve davranışları, temel gereksinimleri ile bunları gidermek için yaptıkları gibi konuları içermektedir (Saracaloğlu, 1992; Erden, tarihsiz; Welton and Mallan,1999; Öztürk ve Dilek, 2002). Bu bağlamda, Sosyal Bilgiler dersinin bireylere değer kazandırmadaki rolü açıkça görülmektedir. Sosyal değerler,

sosyal bilimleri oluşturan disiplinler kapsamındadır. Sosyal Bilgiler dersi de bu disiplinlerden seçilmiş ve düzenlenmiş konulardan oluşmaktadır (NCSS,1994). Bu açıdan, sözü edilen dersin öğrencilere değer kazandırmada önemli bir işlevi vardır.

Ulusal ve evrensel değerlerin kazandırılmasında, bir bakıma öğrencilerin dünya görüşlerini oluşturmasında etkili olan Sosyal Bilgiler programının ve ders kitaplarının, bu değerler yönünden nasıl bir görünüm arz ettiğinin ortaya konması, bu araştırmada bir problem olarak önemli görülmüştür.

Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, ilköğretim Sosyal Bilgiler Programı ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının, uzmanlar desteğiyle belirlenen, ulusal ve evrensel değer kategorileri açısından içerik çözümlenmelerini yaparak, program ve ders kitaplarının bu değerler yönünden nasıl bir görünüm sergilediğini ortaya koymaktır. Bu amaçla cevap aranacak sorular aşağıdaki gibidir:

1. Ulusal ve evrensel değer kategorileri, ilköğretim birinci ve ikinci kademe Sosyal Bilgiler ders kitaplarında nasıl bir dağılım göstermektedir?

2. Ulusal ve evrensel değer kategorileri, ilköğretim birinci ve ikinci kademe Sosyal Bilgiler programında nasıl bir dağılım göstermektedir?

3. Ulusal değer kategorileri, ilköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ve Sosyal Bilgiler Programında kademeler arasında nasıl bir dağılım göstermektedir?

4. Evrensel değer kategorileri, ilköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ve Sosyal Bilgiler Programında kademeler arasında nasıl bir dağılım göstermektedir?

5. İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı ile Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ulusal değer kategorilerinin yer alma sıklığı arasında anlamlı bir fark var mıdır?

6. İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı ile Sosyal Bilgiler ders kitaplarında evrensel değer kategorilerinin yer alma sıklığı arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Önem

Araştırma, ilköğretim Sosyal Bilgiler Programı ile Sosyal Bilgiler ders kitaplarının, ulusal ve evrensel değer kategorileri açısından çözümlenmelerinin ve kademeler arası karşılaştırılmalarının yapılması, bu konudaki eğilimlerin belirlenmesi, böylelikle Türk Eğitim Sistemi'nde yetiştirilecek insan tipine, Sosyal Bilgiler dersi aracılığı ile kazandırılmak istenen değerlerin nasıl şekillendiğinin ortaya konması bakımından önem arz etmektedir. Sosyal Bilgiler Programı ile Sosyal Bilgiler ders kitaplarının, bu değer kategorilerine yer vermeleri açısından tutarlılığının ortaya konması, araştırmanın önemini artıran diğer bir yöndür. Türkçe literatürde program ve ders kitaplarının çeşitli ögeler yönünden içerik çözümlenmesinin yapıldığı çalışma sayısının azlığı

dikkat çekmektedir. Bolat (1989), Doğan (1993), Toprak (1993), İnal (1998) ve Parlakyıldız'ın (1999) çalışmaları dışında araştırma saptanamamıştır. Bu bağlamda, eldeki araştırmanın literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmada, tarama modeli kullanılmıştır. "Tarama modelleri, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu, var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır." (Karasar, 2000:80). Araştırmanın çalışma evrenini 1998 tarih ve 2487 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan ve hâlen uygulanmakta olan İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı ile 1999 tarih ve 2503 sayılı Tebliğler Dergisi'nde M.E.B. tarafından tavsiye edilen Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada, veri toplama aracı olarak, ilköğretim Sosyal Bilgiler Programında ve bu program doğrultusunda yazılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan ulusal ve evrensel değer kategorilerini belirten kelime ve ifadeleri saptamak için gözlem formu geliştirilmiştir. Bu formun geliştirilmesi için, öncelikle program ve ders kitaplarında geçen değerler araştırmacı tarafından tespit edilmiştir. Tespit edilen bu değerler, Tarih, Coğrafya, Eğitim, Sosyoloji, Türk Dili ve Edebiyatı alanlarından olmak üzere 20 uzmana sunularak, değerlerin ulusal ve evrensel olarak kategorilendirilmesi istenmiştir. Bu işlem sonucunda, millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, ulusal simgeler (ulusal marş, ulusal anıtlar, ulusal bayram, bayrak), kahramanlık, dil, gelenek ve görenekler ulusal değer kategorisinde; demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, uygarlık, barış, eşitlik, bilim ve bilimsel düşünce, sanat, çevre duyarlılığı, sevgi evrensel değer kategorisinde olmak üzere dokuz adet değer ifade eden kavram belirlenmiştir. Literatür taraması sonucu belirlenen çalışma ve araştırmalarda da (Kaplan, 1987; Tural, 1992; Yücel, 1993; Parlakyıldız, 1999) ulusal ve evrensel değerlerin benzer şekilde gruplandırıldığı görülmüştür. Uzmanların da belirlemelerinden yararlanılarak program ve ders kitapları, ulusal ve evrensel değerler yönünden içerik çözümlemesine tâbi tutulmuştur.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumu

Sosyal Bilgiler programı ve ders kitaplarının, belirlenen değer kategorilerine yer vermeleri yönünden içerik çözümlemesi yapılmıştır. Merten'e göre, içerik çözümlemesi gerçeğin yazılı içeriklerinin özelliklerinden, içeriğin yazılı olmayan özellikleri hakkında çıkarımlar yapmak yoluyla sosyal gerçeği araştıran bir tekniktir (Gökçe,1995). İçerik çözümlemesinde, oluşturulan kategori listesinin, incelenen metindeki tekrar ediliş sayıları hesaplanır. Kategorilere ilişkin değerlendirmeler olumlu, olumsuz, yansız olarak da yapılabilmektedir (Gökçe, 1992). Bu teknikte evren, inceleme yapılacak metin yığındır ve ideal olan bu metnin tamamına ulaşılmasıdır. İçerik çözümlemesinde uzmanlar ve araştırmacının kategorilerle ilgili düşünce birliği var ise güvenilirlik doyurucudur. Ayrıca, aynı metnin farklı zamanlarda çözümlemesi ile aynı sonuçlara ulaşılması güvenilirliği sağlamaktadır. İnceleme konusu olan metinlerin tümünün veya evreni iyi temsil eden örneklemin kategoriler açısından çözümlemesi ile geçerlik sağlanmaktadır (Aziz, 1990; Ruhrmann, 1982). Eldeki araştırmada, program

ve ders kitaplarının tamamının içerik çözümlemesinin yapılmış olması, çözümlemede geçerliği sağlamıştır. İçerik çözümlemesi araştırmacılar tarafından iki aylık aralıklarla üç kere yapılmış, çözümlemelerde aynı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu da, çalışmanın güvenilirliğinin doyurucu olduğunu göstermektedir.

Eldeki araştırmada ulusal ve evrensel değer kategorilerine ilişkin bir gözlem formu oluşturulmuş, Sosyal Bilgiler programı ve ders kitaplarındaki değer ifadeleri kategorilerine göre sayılmıştır. Her değer kategorisindeki değer sayılarının frekans ve değerler içindeki yüzdesi hem kelime ve deyim, hem de kategorik olarak hesaplanmıştır. Bunun yanı sıra değer ifade eden kelimeler, İnal'ın (1998) da çalışmasında yapmış olduğu gibi, geçtikleri ifade içinde olumlu, olumsuz, yansız olarak da sınıflandırılmıştır. Buna göre kelime ve deyimlerin yararlı, doğru, haklı olduğu yolunda değerler taşıyan ve bu nitelikleri toplum açısından açıkça olumlu olarak değerlendirilen yargılar olumlu sınıfında, bunun tersini önerenler olumsuz sınıfında, bir yargı vermeden sürdürülen anlatımlar yansız sınıfında puanlandırılmıştır. Program ve ders kitaplarının değer kategorilerine yer vermeleri bakımından, kademeler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Chi-Square (X²) testi ile belirlenmiştir.

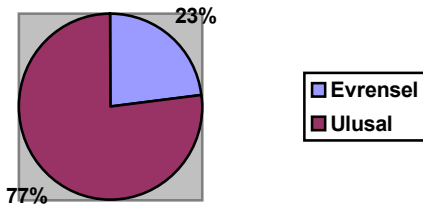
Bulgular ve Yorum

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

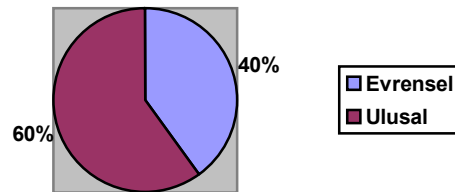
Araştırmanın birinci alt problemi "Ulusal ve evrensel değer kategorileri, ilköğretim birinci ve ikinci kademe Sosyal Bilgiler ders kitaplarında nasıl bir dağılım göstermektedir?" biçiminde ifade edilmiştir.

Grafik 1 ve 2'ye göre, ilköğretim birinci kademe Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, ulusal değer kategorilerinin yer alma oranı %77, evrensel değer kategorilerinin yer alma oranı ise %23'tür. İkinci kademe Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ulusal değer kategorilerinin oranı %60'a düşerken, evrensel değer kategorilerinin oranı %40'a yükselmiştir. Ders kitaplarındaki bu dağılım incelendiğinde, özellikle birinci kademedeki ulusal değerlerin kazandırılmaya çalışıldığı, ancak ikinci kademedeki evrensel değerlerin, yine ulusal değerlerden fazla olmamakla birlikte, öne çıkmaya başladığı yorumu yapılabilmektedir. Bu bulgu, literatürdeki diğer araştırma sonuçlarıyla da tutarlılık göstermektedir (İnal, 1998; Bolat, 1989).

Grafik-1. İlköğretim 1. Kademe Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Ulusal ve Evrensel Değer Kategorileri

Grafik-2. İlköğretim 2. Kademe Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Ulusal ve Evrensel Kategorileri

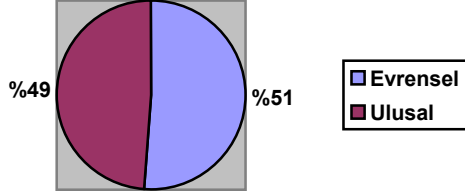
İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi, "Ulusal ve evrensel değer kategorileri, ilköğretim birinci ve ikinci kademe Sosyal Bilgiler programında nasıl bir dağılım göstermektedir?" biçiminde ifade edilmiştir.

Grafik 3 ve 4 incelendiğinde, ulusal ve evrensel değer kategorilerinin ders kitaplarına oranla daha dengeli dağıldığı görülmektedir. Dikkat çeken nokta, birinci kademe Sosyal Bilgiler programında evrensel değer kategorilerine, az bir farkla da olsa, ulusal değer kategorilerinden daha fazla yer verilmesi; buna karşılık ders kitaplarında ulusal değer kategorilerinin %77 gibi büyük bir orana sahip olmasıdır. Genel olarak bakıldığında da her iki kademe, Sosyal Bilgiler programında evrensel değer kategorileri daha büyük bir yüzdeye sahiptir. Bu açıdan program ve ders kitaplarının tutarlı olmadığı söylenebilir. Programda öncelikli olarak evrensel değer kategorilerine yer verilmesine karşın ders kitapları bunun tam tersi bir görünüm arz etmektedir. Programdaki özel amaçlarla öğrencilere evrensel değerlerin kazandırılması hedeflenirken, önemli bir ders aracı olan kitaplarda bu değerler daha az sıklıkla geçmektedir.

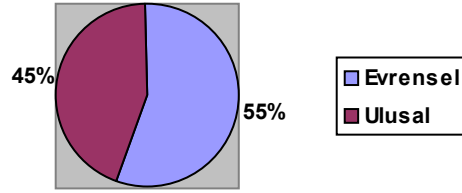
Grafik-3. İlköğretim 1. Kademe Sosyal Bilgiler

İlköğretim Programında Ulusal Evrensel Değer Kategorileri

Grafik- 4. 2. Kademe Sosyal Bilgiler

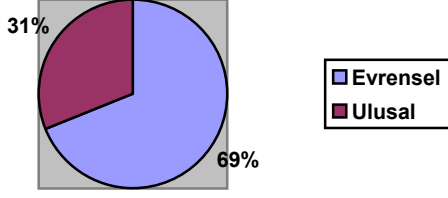
Programında Ulusal Evrensel Kategorileri

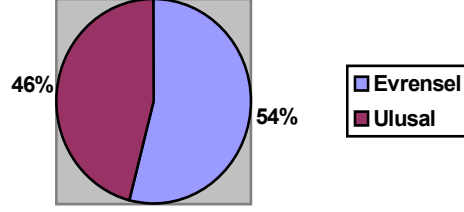
Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi, "Ulusal değer kategorileri, ilköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ve Sosyal Bilgiler Programında kademeler arasında nasıl bir dağılım göstermektedir?" biçiminde ifade edilmiştir. Ulusal değer kategorilerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler programı ve ders kitaplarında, birinci ve ikinci kademe gösterdiği dağılım, Grafik 5 ve 6'da gösterilmiştir.

Grafik-5. İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Ulusal Değer Kategorileri

Grafik-6. İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Ulusal Değer Kategorileri

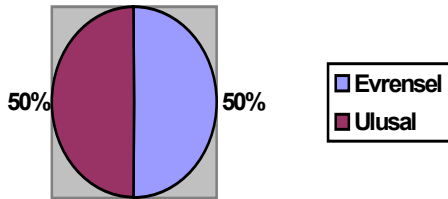

Grafik 5 ve 6'da görüldüğü gibi, ulusal değer kategorilerinin en yoğun olduğu kademe, birinci kademedir. İlköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ulusal değer kategorileri, birinci kademe de %69'luk bir orandayken ikinci kademe de neredeyse yarı yarıya bir düşüş göstererek %31'lik bir oranda yer almıştır. Bu düşüş, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan değerlerin, birinci kademedeki ikinci kademe ye doğru, ulusallıktan evrenselliğe bir eğilim gösterdiği sonucuna v ardırabilmektedir. Sosyal Bilgiler programında da, ders kitaplarındaki oran farklılığı kadar değilse de, ulusal değer kategorileri birinci kademe de yoğunlaşmıştır.

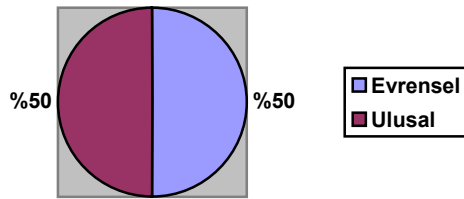
Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi, "Evrensel değer kategorileri, ilköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ve Sosyal Bilgiler Programında kademeler arasında nasıl bir dağılım göstermektedir?" biçiminde ifade edilmiştir. Grafik 7 ve 8'de görüldüğü gibi, evrensel değer kategorileri, ilköğretim Sosyal Bilgiler programında ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, kademeler arasında eşit dağılım göstermektedir. Daha önceki grafik yorumlarında da belirtildiği gibi evrensel değer kategorileri kademeler arasında, ulusal değer kategorilerine göre dengeli dağılmış durumdadır. Bu açıdan Sosyal Bilgiler programı ile Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tutarlılık gösterdiği yorumu yapılabilmektedir.

Grafik-7. İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Evrensel Değer Kategorileri

Grafik-8. İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Evrensel Değer Kategorileri

Eğitim politikalarımızı belirlemede önemli bir yere sahip olan Eğitim Őuralarında da ulusal ve evrensel değerlerin eğitim kademelerinde ne Şekilde ele alınacağı zaman zaman tartışılmaktadır. XVI. Millî Eğitim Őurası'nın ağış konuşmasında bulgumuzun doğruluğunu destekleyen dñnemin cumhurbaşkanı, Türk milletini ayakta tutan en önemli olgulardan birini eğitim sisteminin "millî olması" Őeklinde ağıklamaktadır. Özellikle ve öncelikle ulusal değerlerin kazandırılması gerektiği ve ancak bundan sonra evrensel değerlerin de ilerleyen eğitim kademelerinde yer alabileceği görüşünü savunmaktadır (M.E.B. 1999).

Ders kitaplarındaki anlatımları genel olarak etkileyen, o dersin programında yer alan özel amaç ve konulardır. Bu nedenle, ders kitaplarında değer ifade eden kavramların geçme sıklığı ile programdaki özel amaç ve konularda geçme sıklığı arasında bir paralellik olması beklenir. İlköğretim Sosyal Bilgiler programı ile ilköğretim Sosyal bilgiler ders kitapları arasında ulusal ve evrensel değer kategorilerine yer verme sıklıkları arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığı, X2 hipotez testi ile test edilmelidir. Bu amaçla hazırlanan Tablo 1 ve Tablo 2, İlköğretim Sosyal Bilgiler programının özel amaç ve konuları ile ilköğretim Sosyal Bilgiler ders kitapları arasında ulusal ve evrensel değer kategorilerine yer verme sıklıkları dağılımlarını göstermektedir.

Tablo 1. İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı Özel Amaç ve Konuları ile İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Ulusal Değer Kategorilerinin Geçme Sıklığı Farkı X2 Sonuçları

Ulusal Değer Kategorileri	Kaynak	İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı Özel Amaç ve Konuları	İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları	Toplam
Millet	Gf.	72	504	576
	Bf.	65,26	510,74	
Devlet	Gf.	52	415	467
	Bf.	52,91	415,09	
Vatan	Gf.	25	185	210
	Bf.	23,79	186,21	
Ordu	Gf.	5*	174	179
	Bf.	20,28	158,72	
Cumhuriyet	Gf.	17	94	111
	Bf.	12,58	98,42	
Ulusal Simgeler	Gf.	6	39	45
	Bf.	5,10	39,90	
Kahramanlık	Gf.	5	69	74
	Bf.	8,38	65,62	
Dil	Gf.	17*	56	73
	Bf.	8,27	64,73	
Gelenek ve Görenekler	Gf.	2	37	39
	Bf.	4,42	34,58	
Toplam		201	1573	1774

X2: 31.82 p< 0.05

Tablo 1'deki verilere göre yapılan X2 hipotez testi sonucuna göre, ilköğretim Sosyal Bilgiler programı özel amaç ve konularında, ulusal değer kategorilerinin geçiş sıklığı ile bu değer kategorilerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki geçiş sıklığı arasında Sd:8, μ : .05 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu fark, programdaki özel amaç ve konularda "ordu" değer kategorisine beklenenden az; "dil" değer kategorisine beklenenden fazla yer verilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu dengesizlik ortadan kaldırıldığı takdirde, bu anlamlı fark da meydana gelmeyecektir.

Tablo 2. İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı Özel Amaç ve Konuları ile İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Evrensel Değer Kategorilerinin Geçme Sıklığı Farkı X2 Sonuçları

Evrensel Değer Kategorileri	Kaynak	İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı Özel Amaç ve Konuları	İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları	Toplam
Demokrasi	Gf.	38	156	194
	Bf.	49,59	144,41	
İnsan Hak ve Özgürlükleri	Gf.	19	77	96
	Bf.	24,54	71,46	
Uygarlık	Gf.	27*	45	72
	Bf.	18,41	53,59	
Barış	Gf.	10*	65	75
	Bf.	19,17	55,83	
Eşitlik	Gf.	5*	43	48
	Bf.	12,27	35,73	
Bilim ve Bilimsel Düşünce	Gf.	33	85	118
	Bf.	40,53	77,47	
Sanat	Gf.	22	53	75
	Bf.	19,17	55,83	
Çevre Duyarlılığı	Gf.	44	92	136
	Bf.	34,77	101,23	
Sevgi	Gf.	28*	42	70
	Bf.	17,90	52,10	
Toplam	226	658	884	

X2: 34.32 p< 0.05

Tablo 2'deki verilere göre yapılan X2 hipotez testine göre, $Sd:8$, $\mu: .05$ düzeyinde ilköğretim Sosyal Bilgiler programında yer alan özel amaç ve konularda geçen evrensel değer kategorilerinin geçiş sıklığı ile bu değer kategorilerinin ilköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki geçiş sıklığı arasında anlamlı fark bulunmuştur. Bu fark, ilköğretim Sosyal Bilgiler programı özel amaç ve konularında, "uygarlık" ve "sevgi" değer kategorilerine beklenenden fazla; "barış" ve "eşitlik" değer kategorilerine beklenenden az yer verilmesinden ileri gelmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Toplumlar, belirledikleri hedeflere ulaşmak için öncelikle eğitim sistemlerini şekillendirmekte, hedeflenen özellikteki bireyleri yetiştirmek üzere uygun içerikler düzenlemektedirler. Temel davranış özelliklerinin kazandırılmaya başlandığı ilköğretim dönemi, eğitim sisteminde ayrı bir öneme sahiptir. Bireylere kazandırılacak özelliklerin neler olması gerektiği, diğer bir anlatımla, nasıl bir insan tipi yetiştirileceği konusunda belli bir eğitim felsefesine sahip olmak, hedeflere ulaşmada sistemli bir gelişim sağlanmasına yol açacaktır. "Türk Eğitim Sistemi'nde bu yönde bir felsefe geliştirilmiş midir?" sorusu, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Bu sorunun cevabı, ancak yapılacak bilimsel araştırmalar ile ortaya konacaktır. Eldeki araştırma, program geliştirme uzmanları için önem arz eden, programda önemli bir yer tutan ulusal ve evrensel değerlere yeterince ya da gerektiği kadar ağırlık verilip verilmediğini kritik etme amacıyla hazırlanmıştır. Böylelikle, bu değerlerin kazandırılması ile ilgili benimsenen eğitim felsefesinin de belirli bir oranda ortaya konduğu düşünülmektedir. Ulusal ve evrensel değer ifadelerinin açık seçik ve sıkça kullanılabileceği bir ders olması bakımından, Sosyal Bilgiler dersi inceleme alanı olarak seçilmiştir.

Araştırma bulgularına göre, özellikle birinci kademe program ve ders kitaplarında ulusal değer kategorileri ağırlıklı olarak yer almaktadır. İkinci kademe ise yine ulusal değer kategorilerinin geçme sıklığından fazla olmamak kaydıyla, evrensel değer kategorilerinin de ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu bulgular, değer kazandırmada birinci kademedeki ikinci kademeye doğru, ulusallıktan evrenselliğe bir eğilim olduğu sonucuna götürmektedir. Diğer önemli bulgu, program ve ders kitaplarının söz edilen değer kategorilerine verdikleri ağırlık bakımından farklılıklar göstermesidir. Nitekim, belirlenen değer kategorileri, ders kitaplarına oranla Sosyal Bilgiler programında daha dengeli bir dağılım göstermektedir. Ders kitapları, yoğun içerikli ve sık kullanılan ders araçlarıdır. Her yönden programla tutarlı olmaları beklenmektedir. Ders kitaplarının programla tutarlılığı, programın etkililiğinde önemli bir etken olacaktır.

Bu nedenle, söz konusu değer kategorilerinin dağılımında, program ve ders kitapları arasında denge kurulmalı, gereksiz abartılara veya ihmellere yer verilmesi engellenmelidir. Çeşitli öğeler açısından ders kitapları ile programlar arasındaki uyum ve tutarlılıkları belirlemeye yönelik araştırmalar yapılmalı, elde edilen sonuçlar program geliştirme ve ders kitapları yazmada göz önünde bulundurulmalıdır. Sınıf içi öğretmen davranışlarının da gözlemlendiği araştırmalar ile program, ders kitabı ve öğretmen uyumu ortaya konmalıdır. Ulusal ve evrensel değerlerin ders kitapları ve programlardaki dağılımlarını inceleyen araştırmalar, eğitim sisteminin orta öğretim kesiminde de yapılmalıdır.

Kaynaklar

- Aziz, A. (1990). Araştırma Yöntemleri, Teknikleri ve İletişim. Ankara: İletişim Araştırmaları Derneği.
- Balibar, E. ve I. Wallerstein (1993). Irk, Ulus, Sınıf. (Çev. Nazlı Ökten). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bolat, M. (1989) Siyasal Toplumsallaşmada Ders Kitaplarının İçeriği ve Etkililiği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Doğan, N. (1993). İlk ve Orta Dereceli Okul Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876-1918). Ankara: Bağlam Yayınları.
- Ercan (Evin), İ. (2001). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarında Ulusal ve Evrensel Değerler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.
- Erden, M. (tarihsiz) Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Alkım Yayınevi
- Fichter, J.J. (1994). Sosyoloji Nedir? (Çev. Nilgün Çelebi). Ankara.
- Gökçe, B. (1992). Toplumsal Bilimlerde Araştırma. Ankara: Savaş Yayınları.
- Gökçe, O. (1995). İçerik Çözümlemesi Sosyal Bilimlerde Bir Araştırma Yöntemi. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Hesapçıoğlu, M. (1998). Öğretim İlke ve Yöntemleri: Eğitim Programları ve Öğretim. İstanbul: Beta Basımevi.
- Karasar, N. (2000). Bilimsel Araştırma Yöntemi. 10. basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- İnal, K. (1998). Türkiye'de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler "27 Mayıs ve 12 Eylül Askeri Müdahale Dönemlerine İlişkin Bir İnceleme" Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara: Ankara Üniversitesi.
- MEB (1998). Tebliğler Dergisi, Sayı:2487, Ankara: M.E.B. Yayınları.
- MEB (1999). Tebliğler Dergisi, Sayı:2503, Ankara: M.E.B. Yayınları.
- National Council Social Studies (1994) Curriculum Standarts for Social Studies. Publishing NCSS, Washington, DC.
- Ozankaya, Ö. (1986). Toplum Bilim. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Özlem, D. (1990). Weber'de Bilim ve Sosyoloji. İstanbul: Ara Yayınevi.
- Öztürk, C. ve Dilek D. (2002). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Parlakıyıldız, H. (1999). İlkokulların Dördüncü ve Beşinci Sınıflarında Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler Üzerine Bir İnceleme Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Saracaloğlu, A.S. (1992). Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi. E.Ü. Edebiyat Fak. Coğrafya Meslek Haftası Bildiriler, İzmir.
- Toprak, T. (1993). İlkokul Ders Kitaplarının Öğretim Programlarına Uygunluğunun Değerlendirilmesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Tural, S. (1992). Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler. Ankara: Ecdad Yayınevi.
- Welton, D.A. ve Mallen J.T. (1999). Child and Their World: Strategies for Teaching Social Studies 6th. ed. New York: Houghton Mifflin Company
- Yücel, A. (1993). İyi Vatandaş İyi İnsan. Eskişehir: A.Ü. Basımevi.

Summary

CONTENT ANALYSIS OF SOCIAL STUDIES CURRICULUM AND TEXTBOOKS BASED NATIONAL AND UNIVERSAL VALUES

İlke EVİN*

Osman KAFADAR**

Social studies refers to the integrated study of the social sciences and humanities to promote civic competence. Within the school program, social studies provides coordinated and systematic study drawing upon such disciplines as anthropology, economics, geography, history, law, philosophy, and sociology. The primary purpose of social studies is to help young people develop the ability to make informed and reasoned decisions for the public good as citizens of a culturally diverse and democratic society in an interdependent world (NACSS, 1994). An understanding of civic ideals and practices of citizenship is critical to full participation in society, which is the central purpose of the social studies. Therefore, social studies is important in gaining national and universal values.

The aim of this research is to analyze the content of the coursebooks about the social studies and the syllabus of the social studies in primary education in terms of the national and universal values determined by the helps of the specialists to illustrate the relation of the syllabuses and coursebooks to these values by means of the social studies course in Turkish Educational System. Thus, this study identifies the desired type of citizen with these values by means of the social studies.

The survey method was used and for data collection an observation form was developed. The observation form was used to determine the words and statements that point out to the national and universal values. The value categories under investigation were counted based on the categories in the observation form. The form distinguishes each value category based on how frequent it appears in curriculum and textbooks. Chi-square test was used to determine whether there is a significant difference in the frequency in which the value categories appear in curriculum and textbooks.

Based on findings of this study, it is observed that national values were emphasized in the textbook, especially in the primary school level. This finding is supported by İnal's and Bolat's research findings. Then, the research findings are in accord with other investigations. Moreover, there is significant difference regarding

---

Address for Correspondence: * Arş. Gör. İlke Evin, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir. ** Yard. Doç. Dr. Osman Kafadar, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, 17100 Çanakkale.

the frequency of the use of the national and universal value categories between the primary level and middle level of education both in the curriculum and in the textbooks. However, national and universal value categories were more evenly distributed in curriculum.